

Ἱστορικά - Ἐθνικά

■ Ἕνα ἐξαιρετο κείμενο γιὰ τὶς γνωστὲς καὶ ἀγνωστὲς Ἡρωΐδες

Ἡ Ἑλληνίδα στὴν Τουρκοκρατία καὶ στὸ «'21»*

*«Ψυχὴ μεγάλη καὶ γλοκειά, μετὰ χαρᾶς στὸ λέω:
Θαυμάζω τὲς γοναῖκες μας καὶ στ' ὄνομα τοὺς μνέω»*

(Διον. Σολωμοῦ, Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι)

Μέρος Α'

Κάθε φορά πού θὰ μελετοῦσε κανεὶς τὴν Ἱστορία μας, τὴν Ἑλληνικὴ Ἱστορία, θὰ κατέληγε νὰ ἐπαναλαμβάνει τοὺς ἀνωτέρω στίχους τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ποιητοῦ, διαπιστώνοντας ὅτι οἱ Ἑλληνίδες γεμίζουν τὶς σελίδες τῆς Ἱστορίας μας μὲ τὶς θαυμαστὲς θυσίες τους.

Ἡ Ἑλληνίδα στὴν Τουρκοκρατία

Ἄδυσώπητος γιὰ αἰῶνες ἦταν ὁ ἀγώνας μὲ τοὺς Τούρκους σὲ πολλὰ μέτωπα, μὲ σπουδαῖο πλῆθος τὰ συγκλονιστικὰ ἐπεισόδια, ὅπου ἡ Ἑλληνίδα, ἀπὸ τὶς πρῶτες συγκρούσεις, ἔδρασε, λαμβάνοντας θρυλικὲς διαστάσεις, ἐνέπνευσε τὶς ἐπόμενες γενεὲς γιὰ διαδοχικὲς ἀπελευθερωτικὲς προσπάθειες καὶ ἐμψύχωσε καίρια γιὰ καρτερία, ἀντίσταση καὶ ἐλπίδα.

Τὰ κατωτέρω παραδείγματα εἶναι ἀντιπροσωπευτικά:

* * *

Τὸ 1475, ἡ Λήμνος δέχθηκε τὴν κατακτητικὴ ἐπίθεση τῶν Τούρκων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Σουλεϊμάν πασᾶ. Σώθηκε ἀπὸ μιὰ νέα κόρη, τὴν **Μαρούλα Κλαδᾶ**.

Ἡ νεαρὴ κόρη μόλις εἶδε τὸν ἀγαπημένο πατέρα της νὰ φονεύεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους

κους, ζώσθηκε άμέσως τὰ όπλα του και όρμησε έναντίον τών Τούρκων, ενώ την ακολουθούσαν, συγκινημένοι και παρακινημένοι από την τόλμη της, οί νησιώτες συμπατριώτες της.

Οί Τούρκοι, έκπληκτοι και φοβισμένοι, ύποχώρησαν, ή Λήμνος δέν έπεσε τότε και συνέχιζε νά παραμένει έλεύθερη.

* * *

Τόν Σεπτέμβριο του 1570, οί Τούρκοι κατέκτησαν την Κύπρο.

Μετά την άλωση της Λευκωσίας, 2.000 νέοι και νέες άρπάχθηκαν και επιβιβάσθηκαν στα πλοία, για νά πωληθούν δουλοι.

Άνάμεσά τους και μία νεαρή Έλληνίδα, ή **Μαρία ή Συγκλητική**, καθώς δέν ήθελε νά ύποφέρει την άτιμία, άποφάσισε νά έκδικηθεί τόν κατακτητή, έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη της γαλέρας, όπου έκρατείτο.

Η γαλέρα και δυό πλοία που ήταν άγκυροβολημένα δίπλα της, άνατινάχθηκαν στον άέρα, τὰ πλούσια-πολύτιμα λάφυρα, κατεστραμμένα, διασκορπίστηκαν στην θάλασσα και στον άέρα και ή λεία της σκλαβιάς, χίλιες νεανίδες, έγιναν παρανάλωμα της φωτιάς.

* * *

Στὰ χρόνια της σκλαβιάς αιώνων, όταν κανένας δέν έγνώριζε άν θα ζει αύριο και όταν ή ζωή του σήμερα ήταν σωστή κόλαση, ή Έλληνίδα κράτησε σεμνή και άυστηρή την οικογενειακή ζωή τών Έλλήνων.

Σάν σύζυγος και σαν μητέρα ήταν ή δέσποινα του σπιτιού, που χάραζε βαθειά στην ψυχή τών παιδιών κάθε νέας γενεάς την πίστη στον Χριστό και στην Έκκλησία, την άγάπη στην πατρίδα Ελλάδα, την περιφρόνηση στην σκλαβιά και στο θάνατο, τόν σεβασμό και την γενναιοψυχία με τόν ήρωισμό, έτσι που νά άποτελούν μόνιμα διακριτικά γνωρίσματα για όλες τις τάξεις τών Έλλήνων.

Άξίζει νά αναφερθεί ή γνώμη του Καμπούρογλου:

«Ηγιασμένη έστω ή ψυχή τών μητέρων εκείνων, οι όποια επί 400 έτη, τοσοῦτον ήρωισμόν άντέταξαν κατά της περικυκλούσης αυτὰς άσελγούς τών κατακτητῶν κτηνωδίας! Αί όποια άφοῦ έστερήθησαν πᾶσαν βιωτικήν άπόλασιν, εις έν και μόνον τόν έαυτῶν βίον άφιέρωσαν, εις τὸ νά ανατρέφουν και νά δωρίζουν κάθε φορὰ εις τὸ έθνος, άνδρας άξιους του άνδρικοῦ και του Έλληνικοῦ όνόματος».

(Δημ. Καμπούρογλου, 'Ιστορία τών Αθηναίων, τόμ. Α', σελ. 24)

Ἡ Ἑλληνίδα τῆς Τουρκοκρατίας, γιὰ ν' ἀποφύγει –ὄσο μποροῦσε– τὴν βδελυρὴ ἀτίμωση τῶν ἀκαθάρτων κατακτητῶν, προσπαθοῦσε νὰ μεταδώσει τὴν ἐπιδημία τῆς ἐβλογιάς [ἐξανθηματικῆς λοιμώδους νόσου], καταστρέφοντας τὴν νεανικὴ ὁμορφιά τοῦ προσώπου της, ἢ δημιουργοῦσε οἰκογένεια ἀπὸ τὰ δεκατέσσερα χρόνια της, πιστεύοντας ὅτι δὲν θὰ γεννήσει σκλάβους, ὅτι Ἕλληνες θὰ ἀναθρέψει καὶ Ἕλληνες θὰ μεγαλώσει.

Καὶ ἀπέδειξε, ὅτι γιὰ δώδεκα (12) γενεὲς καὶ ἀλλοῦ γιὰ δεκαἕξι (16) γενεὲς, ἡ σκλαβιά δὲν περόνιασε τὴν Ἑλληνικὴ ψυχή.

Ἀπέδειξε, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς δὲν εἶχε νοθευθεῖ, δὲν εἶχε φθαρεῖ, μὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖται μὲ ἀξιοθαύμαστη ἀντοχὴ καὶ νὰ μεταφυτεύεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ ὁ βαρύτετος πόνθος τῶν ραγιάδων νὰ ὑπάρξουν καὶ νὰ ἐλευθερωθοῦν.

* * *

Τὸ ἐξοχότερο παράδειγμα ποικίλης προσφορᾶς στὸ ὑπόδουλο Γένος, εἶναι ἡ μορφή τῆς Ἁγίας Φιλοθέης τῆς Ἀθηναίας.

Θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου Ἀγγέλου Μπενιζέλου καὶ τῆς Σηρίγης, γεννήθηκε τὸ 1522, τὸν σκληρὸ ἐκεῖνο πρῶτο αἰῶνα τῆς δουλείας στὴν Ἀθήνα. Τὸ κοσμικὸ της ὄνομα Ρεγούλα.

Τὸ 1536 παντρεύθηκε, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια ἔμεινε χήρα. Χωρὶς ἄλλες ὑποχρεώσεις πλέον γιὰ παιδιὰ ἢ οἰκογένεια, ἐπιδόθηκε ἐξ ὀλοκλήρου σὲ βίο ἀσκητικὸ καὶ φιλελεήμονα.

Μετέτρεψε τὸν γειτονικὸ ναῖσκο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου σὲ γυναικεῖο Μοναστήρι, στὸ ὁποῖο ἀφιέρωσε ὅλη τὴν περιουσία της καὶ ἔγινε Μοναχὴ. Προχώρησε ἀκόμη στὴν ἴδρυση βιοτεχνικοῦ ἐργαστηρίου καὶ ὀργάνωσε κέντρο ξενίας καὶ προστασίας γιὰ τὶς Ἀθηναῖες ποὺ κινδύνευαν νὰ παρασυρθοῦν, ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τους ἢ ... ἀπὸ τὰ κάλλη τους, στὸν Ἰσλαμισμό καὶ στὶς τάξεις τῶν Ὀθωμανῶν. Διακόσιες (200) νεαρὲς Ἑλληνίδες εὑρίσκαν λιμάνι γαλήνης καὶ ἀνεφοδιασμοῦ στὸ Μοναστήρι τῆς Φιλοθέης.

Καὶ τὸ θεάρεστο ἔργο ἠῤῥξανε. Τὰ μικρὰ παιδάκια ποὺ ὄδηγοῦνταν ἐκεῖ, κατευθύνονταν «ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων» στὴν παράδοση τοῦ Ἔθνους. Οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ γέροντες καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἔγιναν τὸ περιεχόμενον τῆς καθημερινῆς ἀσκήσεως τῆς φιλανθρωπίας.

Ἡ ὅλη πολιτεία τῆς Φιλοθέης ἐνέπνεε σ' ὅλες τὶς ἡλικίες τὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ τῆς θυσίας, χάριν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως. **Ἡ** Ἀθήνα εἶχε ἀναζωογονηθεῖ.

Οἱ Τούρκοι ἀντιλήφθηκαν τὴν δράση τῆς Φιλοθέης καὶ ἀφοῦ τὴν συνέλαβαν, τὴν φυλάκισαν καὶ τῆς ἐπέφεραν παντὸς εἶδους βασανιστικὰς κακώσεις.

Τὴν ἀπελευθέρωσαν σὲ λίγο καιρὸ, ἀλλὰ τὴν νύκτα τῆς 2ας πρὸς 3ης Ὀκτωβρίου 1588, καθὼς συμμετεῖχε σὲ ἀγρυπνία, τὴν συνέλαβαν γιὰ δεύτηρη φορά. **Οἱ** μάστιγες καὶ τὰ τραύματα ποὺ δέχτηκε αὐτὴν τὴν φορά ἦταν πολλαπλάσια τώρα, καὶ ἡ μάρτυς ἔμεινε ἡμιθανής. **Μετὰ** ἀπὸ τρεῖς μῆνες, στίς 19 Φεβρουαρίου 1589, ἀπέθανε καὶ τὸ 1600 ἀνακηρύχθηκε ἀγία.

* * *

Ἡ Ἑλληνίδα τῆς Τουρκοκρατίας ἀγωνίσθηκε καὶ στὸν στίβο τοῦ **Μαρτυρίου**. **Τὰ** χρόνια ἐκεῖνα ποὺ πολλοὶ γίνονταν «κρυπτοχριστιανοὶ» ἢ ἐξισλαμίζονταν, πολλὲς Ἑλληνίδες διήνυσαν τὴν «ὁδὸν τοῦ Μαρτυρίου».

Ὁ φθόνος τῶν Τούρκων γιὰ τὴν σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὁμορφία καὶ ἀνωτερότητα τῶν Ἑλληνίδων, ἡ ἀκόλαστη διάθεσή τους καὶ μάλιστα τῶν Γενιτσάρων, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν φυλὴ μας μὲ τὸ φοβερὸ παιδομάζωμα καὶ ὡς ἐκ τούτου μὲ ἓνα βαρὺ μῖσος, ἐκδηλώνονταν βάρβαρα σὲ βάρος τῶν Ἑλληνίδων Χριστιανῶν δεσποίνων καὶ νεανίδων καὶ γινόταν ἀφορμὴ ἢ αἴτιο Μαρτυρίου αἵματος.

Ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει καταγράψει στίς τάξεις Τῆς Νεομάρτυρες, Παρθενομάρτυρες καὶ Καλλιμάρτυρες καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὰ γυναικεῖα Μοναστήρια τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, τὰ κέντρα αὐτὰ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ, δέχτηκαν ἄπειρες φορές τὶς βίαιες ἐπιθέσεις-καταστροφὲς τῶν κατακτητῶν καὶ εἶδαν νὰ διαπράττονται παντὸς εἶδους ἐγκλήματα, φυλακίσεις καὶ ἀτιμίες, ὥσπου νὰ κορεσθεῖ ἡ κτηνωδία τῶν βαρβάρων.

Καὶ ἀνθεξε ὡς νὰ ἦταν ἀθάνατη ἡ Ρωμοσύνη. **Πολυ**βασανισμένη καὶ ἀθάνατη! **Ὅταν** καὶ οἱ νεαρὲς Ἑλληνίδες μπορούσαν νὰ ὑποστοῦν ἄτρεμα καὶ ἥρεμα τὸ

Μαρτύριο τοῦ αἵματος, κοιτάζοντας ἄφοβα τὸν θάνατο στὰ μάτια, ἔνα ἦταν σίγουρο: «ἡ Ἑλλάδα σκλάβα δὲν θὰ ἔμενε».

Τονίσθηκε ὑπερβολικὰ γιὰ τοὺς ἐπώνυμους καὶ ἀνώνυμους ἥρωες-ἄνδρες τοῦ «'21» ὅτι ὑπῆρξαν οἱ δημιουργοὶ τῆς Ἐθνεγερεσίας, τῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

Ὅμως ἀπὸ τὸ δυνατότερο καμίνι τῆς δοκιμασίας πέρασαν οἱ Ἑλληνίδες.

Ἡρωίδες σιωπηλές, εὐγενικὲς μορφές, ἀφανεῖς, πολλὲς φορὲς ἔχουν καλυφθεῖ ἀπὸ τὴν σκόνη τοῦ παρελθόντος, ποὺ κινοῦν καὶ συσσωρεύουν οἱ ἄνεμοι τοῦ χρόνου.

Οἱ ἱστορικοὶ ἔχουν ὑποχρέωση νὰ ἀποκαλύψουν, γιὰ νὰ ἀντικρῦσουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, τὴν προσφορὰ τῆς Ἑλληνίδας.

Ἡ γνώση τῆς προσφορᾶς τῆς ἔχει τὴν ἀξία τῆς γνήσιας συνειδήσεως καὶ ἀποτελεῖ πράξη δικαιοσύνης ὀφειλομένης, καὶ τιμῆς ἐπιβεβλημένης.

Οἱ Σουλιώτισσες

Ἐλκύουν ἐντυπωσιακὰ τὴν προσοχὴ τοῦ κάθε μελετητῆ οἱ Σουλιώτισσες, καμὰρι τῆς ἀδούλωτης λεβεντιᾶς, μὲ τὴν ἀντρίκεια περιφρόνηση τοῦ κινδύνου.

Προβάλλουν καὶ ἐμπνέουν στοὺς αἰῶνες, στὰ ἄτομα καὶ στοὺς λαοὺς, τὸ ἥρωϊκὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἠθικὴ ἀντίληψη, πάντα ἐναρμονισμένα.

Εἶναι οἱ ἐπώνυμες Σουλιώτισσες πρῶτες: ἡ **Μόσχω Τζαβέλλα**, πρώτη καὶ μεγάλη ἥρωῖδα, ἀληθινὴ καπετάνισσα, μὲ δυνατό χαρακτῆρα καὶ ψυχὴ τολμηρῆ, καὶ κατὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι:

*Πολεμάει ἡ Τζαβέλλαῖνα μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι,
μὲ τὸ παιδί στὴν ἀγκαλιά, μὲ τὸ τουφέκι στ' ἄλλο,
μὲ τὰ φουσέκια στὴν ποδιά...*

Ἀκολουθεῖ ἡ **Χαῖδω Γιαννάκη Σέχου**, ποὺ πολέμησε στὸ Σούλι, στὴν Κιάφα, στὸ Κούγκι καὶ στὴν Πάργα καὶ τὴν ἀποθανάτισε τὸ δημοτικὸ τραγούδι:

*Ἄς ἔρχονται οἱ Παλιότουρκοι, τίποτα δὲν μᾶς κάνουν,
νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
τὰ ἄρματα τῶν Σουλιωτῶν, τῆς ζακουσμένης Χαῖδως.*

Ἐπιβλητική προβάλλει ἡ μορφή τῆς **Δέσπως Μπότση**, πού εἶχε ἐμπνεύσει τὴν θαρραλέα ἀπόφαση τοῦ ἀγῶνα μέχρι θανάτου, σὲ δυὸ γενιὲς κατοπινές, κόρες-νύφες καὶ ἐγγόνια.

Στὶς 20 Δεκεμβρίου 1803 πολεμώντας ὡς τὸ τέλος, ἀνατίναξε τὸν πύργο της, ὅπως μᾶς παρέδωσε ὁ λαϊκὸς στιχουργός:

- *Ἀχὸς βαρὸς ἀκούγεται, πολλὰ ντουφέκια πέφτουν...*

- *... ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια...*

- *... Ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκανε, δὲν κάνει...*

Δαυλὶ στὸ χέρι ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει:

- *Σκλάβες Τούρκων μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μαζὶ μ' ἐλάτε...*

Καὶ τὰ ντουφέκια ἀνάψανε κι ὅλες φωτιὰ γενῆκαν.

Καὶ κατὰ κάποιον τρόπο κλείνει τὸν κύκλο τῶν ἐπώνυμων Σουλιωτισσῶν πού ἔγιναν καὶ θέματα δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἡ **Ἑλένη Μπότσαρη**, ἡ νεαρὴ κόρη, πού πολεμáει διώκοντας καὶ διωκόμενῃ, λέγοντας:

*Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μάρκου,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνομαι εἰς τῶν Τούρκων τὰ χέρια.*

Τὴν ἀνώνυμη Σουλιώτισσα ἐκπροσωπεῖ ἡ σπαρακτικὰ δραματικὴ ἐποποιΐα τοῦ **«Χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου»**. Μὲ τὸν ἥρωϊκὸ θάνατο-αὐτοθυσία, καθόσον αὐτοκτονία δὲν ἦταν ὁ θάνατος ἐκείνων στὸ Ζάλογγο, ἀλλὰ ἦταν ὑψηλὴ αὐτοθυσία, πού μὲ φοβερὴ κατάπληξη καὶ ἀπροσμέτρητο θαυμασμὸ εἶδαν καὶ οἱ ἐχθροὶ οἱ ἴδιοι καὶ μὲ δυνατὰ ρίγη μνημονεύει κάθε φορὰ ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ:

«Προετίμησαν νὰ σφενδονίσουν εἰς τὴν ἄβυσσον τὰ τέκνα των, ἵνα μὴ ἴδωσιν αὐτὰ περιπίπτοντα εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων. Καὶ ἔπειτα ἀπεφάσισαν νὰ παρακολοθήσουν τὰ φίλτατα ἐκεῖνα ὄντα, οὐχὶ ἐν κλαυθμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλὰ ἐν χοροῖς καὶ ἄσμασι. Θυσία καταπληκτικὴ, ἣν οὐδέποτε θέλουσι ἐννοήσει αἱ παροῦσαι γενεαί! Καὶ ἦσαντο λοιπὸν ἀλλήλων τὰς χεῖρας καὶ ἔσυραν ἐν κύκλῳ τὸν χορὸν, ἄδουσαι καὶ καθ' ὅσον ἐπλησίαζεν ἐκάστη εἰς τὸ χεῖλος τοῦ βαράθρου, ἐκρημνίζετο εἰς αὐτὸ καὶ ὁ κύκλος ἐπανελαμβάνετο καὶ ὁ χορὸς ὡσαύτως μέχρις οὐ κατέπεσον ἅπασαι, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης»,

γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος.

Μνημονεύεται καὶ παρόμοια μεγαλειώδης αὐτοθυσία, πού λησμονεῖται ἢ παραμένει ἄγνωστη, στὸ **Μοναστήρι τοῦ Σέλτσου**, ὅπου 160 γυναῖκες, προκρίνοντας τὸν θάνατο ἀπὸ τὴν σκλαβιά, ἔτρεξαν στὸν Ἀσπροπόταμο καὶ «ἀνοίξασαι τὰς ἀγκάλας ἐρρίφθησαν εἰς αὐτὸν αὐθορμητῶς, μετὰ τῶν φιλτάτων».

Ὁ Χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.

Τὸ Σούλι, ἀφοῦ ἔγινε ὀλοκαύτωμα, ἔπεσε: ὡστόσο ἔχει ἀπομείνει ἡ Δόξα καὶ ἡ Τιμὴ, ποὺ κληρονόμησε ἡ Ἑλλάδα μας, ὁ Ἑλληνισμός.

Οἱ Ἑλληνίδες τοῦ Μωριά καὶ τῆς Ρούμελης

Ἀντάξιες πρὸς τὶς Σουλιώτισσες, ἀναδείχτηκαν καὶ οἱ γυναῖκες τοῦ Μωριά καὶ τῆς Ρούμελης.

Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται δυὸ μητέρες ἐνδόξων ἀγωνιστῶν, τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Μακρυγιάννη.

Κορυφαία εἶναι ἡ μορφή τῆς **Ζαμπέτας Κολοκοτρώνη**, κόρης ὀπλαρχηγοῦ, γυναίκα ἥρωα καὶ μάννας ἡρώων!

Μὰ καὶ ἡ ἴδια ἦταν προσωπικὰ ἡρωίδα, ἀφοῦ πολέμησε καὶ ἀνδραγάθησε στοὺς πύργους τῆς Καστάνιτσας, ὅπου καὶ σκοτώθηκε ὁ ἄνδρας της ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης.

Γέννησε κι ἀνάστησε τὸν Γέρο τοῦ Μωριά, καθὼς ὑφίστατο τὴν ἀγωνία καὶ τὴν μανία σκληρῶν καταδιώξεων. **Τὸ** 1770 «3 Ἀπριλίου, ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, στὸ βουνό, εἰς ἓνα δένδρο ἀποκάτω», σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, στὴ Διήγηση συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Μεγάλη καὶ σκληρὴ ἡ ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, μεγάλες οἱ πράξεις τῶν Ἑλληνίδων νὰ γεννοῦν καὶ νὰ καταδιώκονται, κρατώντας βρέφος καὶ σπαθί, καὶ νὰ θηλάζουν παιδιὰ, ἔχοντας καὶ πιστόλια στὸ στήθος τους!

Συγκλονίζει ἡ καθημερινὴ γυμναστικὴ τῆς ψυχῆς τῆς Ἑλληνίδας στὸ Μωριά, στὴν Ρούμελη καὶ στὴν Ἑλλάδα ὀλόκληρη, γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ τὴν ζωὴ τοῦ ἀγῶνα τοῦ Γένους μας.

Ὁ Μακρυγιάννης στὰ «Ἀπομνημονεύματα» του, τὸ δίνει πολὺ ζωηρά:

«Πολυφαμελίτες οἱ γυναῖγοι μου καὶ φτωχοὶ καὶ ὅταν ἤμουνα ἀκόμα εἰς τὴν κοιλιά τῆς μητρός μου, μίαν

ἡμέρα πῆγε διὰ ξύλα εἰς τὸν λόγον. **Φορτώνοντας** τὰ ξύλα στὸν ὄμο της, φορτωμένη εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν ἐρημίᾳ, τὴν ἐπιασαν οἱ πόνοι καὶ γέννησε ἐμένα. **Μόνη** της ἡ καημένη καὶ ἀποσταμένη, ἐκινύτευε καὶ αὐτεῖνι τότε καὶ ἐγώ.

Ξελεχώνεψε μόνη της καὶ ἀγυρίστη, φορτώθη ὀλίγα ξύλα καὶ ἔβαλε καὶ χόρτα ἀπάνου εἰς τὰ ξύλα καὶ ἀπὸ πάνω ἐμένα καὶ πῆγε εἰς τὸ χωρίον... **...Οἱ** Τοῦρκοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ θέλαν νὰ μᾶς σκλαβώσουνε. **Τότε**, διὰ νυκτός, ὅλη ἡ φαμελιὰ καὶ ὄλο μας τὸ σοῖ σηκώθηκαν καὶ ἔφυγαν, καὶ παγαίνουν εἰς τὴν Λιβαδιά, νὰ ζήσουνε ἐκεῖ. **Θὰ** πέρναγαν ἀπ' ἓνα γιοφύρι τοῦ Λιδωρικοῦ, ὀνομαζόμενον Στενό, δὲν πέρναγε ἀπὸ ἄλλο μέρος τὸ ποτάμι. **Ἐκεῖ** φύλαγαν οἱ Τοῦρκοι νὰ περάσουν, νὰ τοὺς πιάσουνε καὶ δεκαοχτὼ ἡμέρες γκιζεροῦσαν εἰς τὰ δάση ὄλοι, κι ἔτρωγαν ἀγριοβέλανα καὶ ἐγὼ βύζαινα κι ἔτρωγα αὐτὸ τὸ γάλα. **Μὴν** ὑποφέροντας πλέον τὴν πεῖνα, ἀποφάσισαν νὰ περάσουνε ἀπὸ τὸ γιοφύρι. **Καὶ** ὡς βρέφος ἐγὼ μικρό, νὰ μὴν κλάψω καὶ χαθοῦνε ὄλοι, ἀποφάσισαν καὶ με πέταξαν εἰς τὸ δάσος, εἰς τὸ Κόκκινον ὀνομαζόμενον, καὶ προχώρησαν διὰ τὸ γιοφύρι. **Τότε** μετανογᾶει ἡ μητέρα μου καὶ λέγει: «ἡ ἁμαρτία τοῦ βρέφους θὰ μᾶς χάσει. **Περνάτε** ἐσεῖς καὶ σύρτε εἰς τὸ τάδε μέρος, καὶ σταθῆτε... **Τὸ** παίρνω κι ἂν ἔχω τύχη καὶ δὲν κλάψει, διαβαίνουμε...». **Ἡ** μητέρα μου καὶ ὁ Θεὸς μᾶς ἔσωσε»,

κλείνει τὴν διήγησή του ὁ ἀγωνιστὴς Μακρυγιάννης.

Μὲ τέτοιους καὶ τόσους μύριους κινδύνους γέννησαν κι ἀνάστησαν τὰ παιδιά τους οἱ Ἕλληνίδες τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ «'21» καὶ τὰ μεγάλωσαν ἐμπνευσμένα με Πίστη καὶ ἡρωϊκὸ θάρρος, ὥστε ν' ἀνδρωθοῦν ἱκανὰ καὶ νὰ ἐξοφλήσουν στὸ δυνάστη τὰ ἐγκλήματα γενεῶν αἰώνων.

Οἱ Ἕλληνίδες στὸν ἀγῶνα τοῦ «'21»

Ὄταν ἀναψε ἡ ἐπαναστατικὴ φωτιὰ τοῦ «'21» καὶ ἀνοίχτηκε αἵματηρὰ «ὁ κοσμογονικὸς κρατήρας» τοῦ ἐννιάχρονου πολέμου

της Έθνεγεροσύας, ἀναδείχτηκε ἀκατάβλητη ἡ ψυχὴ τῶν Ἑλληνίδων καὶ οἱ προσωπικὲς θυσιὲς ἀτέλειωτες.

Καὶ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν συμμετοχὴ τῶν Ἑλληνίδων, ὅτι τὸν ἀγῶνα τοῦ «'21» δὲν τὸν ἔκανε μία τάξη ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὁλόκληρο τὸ Ἔθνος, ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνισμός.

Συμμετεῖχαν οἱ Ἑλληνίδες ἀπὸ κάθε τάξη καὶ ἀπὸ κάθε στρῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

* * *

Ἡ ἡλικιωμένη ἀρχόντισσα Ἐλισσάβη Ὑψηλάντου ἀπὸ τὸ Κίεβο τῆς Ρωσίας δὲν ἐμπόδισε τοὺς υἱοὺς της νὰ τρέξουν στὴν Ἑλλάδα. Ἔδωσε πρῶτα τὴν εὐχὴ της στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, ὥστε νὰ ἀρχίσει τὴν Ἐπανάσταση στὴν Μολδοβλαχία, ὡς ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ ἔδωσε τὴν συγκατάθεσή της καὶ στὸν Δημήτριο Ὑψηλάντη λέγοντας:

«Ἄν εἶναι νὰ ἐλευθερωθεῖ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ μου, ποῦ μοῦ ἔμεινεν, ἄς τὸ στερηθῶ καὶ αὐτό. Ἄς πάει μὲ τὴν εὐχὴ μου».

Μαζὶ μὲ τὴν εὐχὴ της πρόσφερε στὸν Ἀγῶνα καὶ ὁλόκληρη τὴν περιουσία της.

* * *

Παρουσιάστηκε ἐκπληκτικὴ ἡ φυσιογνωμία τῆς **Μπούμπουλίνας.**

Δύο φορές χήρα στὴν ζωὴ της καὶ μητέρα πολλῶν παιδιῶν, ἦταν καπετάνισσα στὰ πλοῖα τοῦ δεύτερου ἀνδρα τῆς Δημήτρη Μπούμπουλη.

Στὶς Σπέτσες ὅλοι τὴν εἶχαν παραδεχτεῖ γιὰ ἄξια κυρά-καπετάνισσα.

Ὅταν οἱ Τοῦρκοι τῆς ἀμφισβήτησαν τὸ δικαίωμα νὰ κατέχει καὶ νὰ διαχειρίζεται αὐτὴ τὰ πλοῖα – κληρονομία τοῦ ἀνδρα τῆς – ἔφθασε ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη νὰ βρεῖ τὸ δίκιο της καὶ ἐπλησίασε τὴν Βαλιδὲ Σουλτάνα (μητέρα τοῦ Σουλτάνου) στὰ Ἀνάκτορα τοῦ Σουλτάνου, ὅπου καὶ τῆς ἀναγνωρίσθηκε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχει τὰ πλοῖα (καὶ τὴν περιουσία) τοῦ ἀνδρα τῆς.

Τὴν Βαλιδὲ Σουλτάνα ἐπισκέφθηκε, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἐταιρεία τὴν Φιλικὴ μυσήθηκε, πιθανώτατα στὴν Κωνσταντινούπολη, στὰ τελευταῖα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση.

Ήταν ἀπὸ τὶς λίγες γυναῖκες ποὺ μυήθηκαν καὶ κράτησε καλὰ τὸ μυστικό, καθὼς προετοιμάσθηκε γιὰ τὸν Ἀγῶνα. **Κ**αθόσον τότε ναυπήγησε τὸ πλοῖο «Ἀγαμέμνων», 48 πῆχων, μὲ 18 κανόνια, ὡς ἐμπορικὸ τάχα πλοῖο. **Τ**ὸ κατόρθωσε, ἀφοῦ δωροδόκησε τὸν Τούρκο ναύαρχο Χουσεῖν πασά, νὰ γνωματεύσει ὅτι ἦταν ἓνα συνηθισμένο πλοῖο.

Στὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1821, ἡ Μπουμπουλίνα ξεσήκωσε τὶς Σπέτσες σὲ ἐπανάσταση καὶ ἔσπευσε νὰ λάβει μέρος στὶς ἐπιχειρήσεις πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου. Ἀπὸ τότε –τὶς πρώτες ἡμέρες– συμμετείχε ἐνεργὰ στὸν ἀγῶνα τοῦ «'21», προσφέροντας τὰ παιδιά της καὶ τὴν περιουσία της ὅλη.

* * *

Τοποθετήθηκε δίπλα στὴν Μπουμπουλίνα καὶ ἡ **Μαντῶ Μαυρογένους**, ποὺ ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴ σημαία στὴν Μύκονο.

Ήταν πλουσιοκόρη ἡ Μαντῶ, λεπτὴ ἀριστοκράτισσα, ἴσως ἡ πιὸ πολύφερνη νέα Ἑλληνίδα τῆς ἐποχῆς. **Μ**ὲ δικές της δαπάνες ἐξόπλισε πλοῖα καὶ κατεδίωκε τοὺς πειρατὲς ποὺ ἔκαναν ἀποβάσεις-ἐπιθέσεις στὴν Μύκονο.

Τὰ πλοῖα τῆς συμμετείχαν τὸ «'21» σὲ ὅλες τὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου στὴν Εὐβοία καὶ στὸν Παγασητικό.

Ἡ ἴδια ἡ Μαντῶ, ντυμένη ἀνδρικὰ ρούχα, μετέχει σὲ μάχες ἐπικεφαλῆς στρατιωτικοῦ τμήματος, ποὺ εἶχε ἐξοπλίσει ἡ ἴδια, μὲ δικές της δαπάνες, τὸ ὁποῖο καὶ τὸ συντηροῦσε καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται τιμητικὰ ἀντιστράτηγος.

Ἐπειδὴ ἦταν μορφωμένη, μιλοῦσε καὶ ἔγραφε Γαλλικά, Γερμανικά καὶ Ἰταλικά, κατατόπιζε τοὺς ξένους Φιλέλληνες στὰ διάφορα ζητήματα καὶ ἀλληλογραφοῦσε μὲ τὸ ἐξωτερικό, προσπαθώντας νὰ ξυπνήσει καὶ νὰ ἐνεργοποιήσει φιλελληνικὰ διαδήματα στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Καὶ ὅταν τελείωσε ὁ ἐπαναστατικὸς ἀγῶνας καὶ ἐλευθερώθηκε ἡ Ἑλλάδα, μὰ γύρω, «βαβούριζε ἡ δυστυχία» καὶ ἦταν πλῆθος τὰ ὄρφανά, ἡ Μαντῶ ἔθεσε τὸν ἑαυτὸ της στὴν ὑπηρεσία τῶν ὀρφανῶν.

* * *

Στους αγῶνες τοῦ «'21» οἱ γυναῖκες ἔρχονταν στὰ πεδία τῶν μαχῶν φορτωμένες, φέρνοντας καὶ τὰ ζῶα τους φορτωμένα κρέας, ψωμί καὶ ἄλλες τροφές, γιὰ νὰ ἀνεφοδιάζονται οἱ ἄνδρες τους καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶτες. **Εἶχαν** τὴν ἐπισιτιστικὴ φροντίδα τῶν ἀγωνιστῶν.

Τὸ ἄγαλμα τῆς Μπουπουλίνας στὶς Σπέτσες.

Ἄλλες πολεμοῦσαν καὶ στοὺς προμαχῶνες.

«Λάκαινά τις, Σταυριανὴ ὀνομαζομένη, ἐθελόπonos συστρατιώτης ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ μετ' αὐτοῦ συναποκλεισθεῖσα ἐν Βαλτετσίῳ, μόνῃ ἐτόλμα συνεχῶς ἐξέρχεσθαι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον προμαχῶνα καὶ διένειμεν πυριτιδοβολάς, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐκάλει, βαδίζουσα ὡς ἀνὴρ καὶ ὀμιλοῦσα ὡς στρατιώτης»,
γράφει ἀπομνημονευματογράφος τοῦ «'21».

(Ἔπεται τὸ Μέρος Β')

(*) Ἰωάννου Ν. Παπαϊωάννου, Φιλολόγου-Ἱστορικοῦ, Ἐκπαιδευτικοῦ Μ.Ε., Ἱστορικὲς γραμμές, Τόμος Γ', Λάρισα 1983, σελ. 27-43. • Ἐπιμέλ. ἡμετ.